

Benito Pérez Galdós
retratat per Zuloaga.

«Gerona» de Galdós, narració i drama: aproximació a uns interrogants

Carles Bastons

Un dels principals encisos de la recerca és el caire que té de provisionalitat i de sorpresa. Començo aquest article amb aquesta afirmació perquè en menys d'un any la relació Galdós Girona s'ha vist enriquida per dues o tres dades importants, sense oblidar els interrogants plantejats per Narcís-Jordi Aragó(1).

La primera dada important és la troballa a la «Casa Museo Benito Pérez Galdós» de Las Palmas de Gran Canària d'unes cartes del figuerenc Antoni Tutau(2) que parlen del drama galdosià *Gerona*. De moment serveixen per demostrar el caire de provisionalitat de tota recerca, suara apuntat, ja que un any enrere jo afirmava que no existia pràcticament correspondència entre gironins i Don Benito(3).

La segona aportació interessant és la

localització d'un article de Rafael Torrent(4) que parla de les dues obres. A aquest article, modest i curt, hom pot afegir-hi un altre més estructurat i sistemàtic, aparegut fa temps, de J. Domínguez, titulat «Gerona "episodio nacional" y Gerona "drama"»(5).

I com a rerafons, punt de referència obligada i fins a cert punt justificació d'aquest article, els interrogants plantejats per Narcís-Jordi Aragó, abans apuntats i que ara esmento literalment:

1. «Què va llegir, amb qui va parlar, què va saber, intuir o endevinar en els llargs anys que separen una *Gerona* d'altra, per introduir en la versió escènica de l'obra un canvi tan substancial?».

2. «Per què aquesta segona versió de *Gerona* ha restat ignorada i oblidada mentre es feia famosa la primera?»

Heus aquí, doncs, uns interrogants que hom ha d'intentar aclarir. D'entrada moltes

coses es poden dir; penso que ara i ací no interessa gaire emetre judicis i valoracions entre una i altra obra ni encaparrar-se a buscar abundoses diferències que, sens dubte, hi són i que vénen donades pel nombre i la psicologia dels personatges, per la pròpia estructura i l'extensió de l'obra, etc. Només, si de cas, i en el seu moment, m'aturaré en una sola: la projecció gironina en una i altra.

Crec que el que realment interessa és esbrinar les possibles causes de la concepció i elaboració de la peça teatral anomenada Gerona i de la seva sort davant de la crítica.

L'obra fou estrenada l'any 1893, quan Galdós tenia 50 anys i estava en plena edat adulta. N'havia vist ja de verdes i de madures i cal no oblidar que a la darrereria de segle intensificà la seva activitat teatral (Realidad, La loca de la casa, La de San Quintín, El abuelo, Zaragoza, etc.). Resulta paradoxal, però, que Gerona és l'únic episodi nacional –juntament amb Zaragoza– portat al teatre. Hom pot aventurar dues hipòtesis: el setge de Girona impactà molt Galdós i també la seva visita l'any 1868, segons ell mateix reconeix(6). Això, juntament amb la seva evolució de la manera de veure les coses, el portà a redactar l'obra. I ara és obligat tomar a fer esment de les cartes de l'Antoni Tutau, ja que per elles hom pot seguir una mica la història i vicissituds de l'obra, però sempre ja després de l'estrena a Madrid, ja que la primera carta és del 6 de febrer del 1894. De l'aplec d'aquestes nou cartes, les fotocòpies de les quals m'han arribat no fa gaire, destaca la segona –del 13-II-1894– on li parla de fer algunes esmenes al text, fet que no concreta fins a la carta del 16 de setembre de 1897. Crec que val la pena reproduir-la íntegrament (és text inèdit) ja que, acarats el text inclòs a Obras Completas(7) i els suggeriments de la carta(8), no els hi veig reflectits.

Sr. D. Benito Pérez Galdós

Muy Sr. mío y de mi mayor consideración y respeto: he leído el gran episodio dramático Gerona y voy á atreverme a dar mi opinión acerca del efecto que pueda producir en el teatro; le advierto que tal como está debe precisamente interesar al público.

Le suplico me dispense si me atrevo yo, un pobre actor y más que pobre

Sr. D. Benito Pérez Galdós

Muy Sr. mío y de mi mayor consideración y respeto:

He leído el gran episodio dramático Gerona y voy á atreverme a dar mi opinión acerca del efecto que pueda producir en el teatro; le advierto que tal como está debe precisamente interesar al público.

Le suplico me dispense si me atrevo yo, un pobre actor y más que pobre a emitir mi opinión; sea para ello mi escudo treinta años de práctica, mis palabras debe V. tomarlas de un carácter entero que siempre en todos los actos de su vida ha dicho lo que siente.

Ahora bien; me hablemos del lenguaje que sería

ofender al Dios de la literatura española, vamos á trazar á grandes rasgos la obra, dramáticamente hablando.

Acto 1º debe aligerarse; como todas las escenas valen mucho, el autor debe hacerlo con aquellas que juzgue más conveniente.
Acto 2º lo mismo; deben acentuarse dos escenas la de los oficiales Montagut y Castillo para marcar los caracteres de la Petronilas, y para que el público se interese indirectamente por Josefina; la escena entre Donatello y la chica cuando le toma la cesta debe también acentuarse más y en este final debe (para mí) aparecer Álvarez.
Acto 3º debe dividirse como indica oportunamente en dos cuadros para ilustrar

humilde á emitir la opinión: sea para ello mi escudo treinta años de práctica, mis palabras debe V. tomarlas de un carácter entero que siempre en todos los actos de la vida ha dicho lo que siente.

Ahora bien: no hablemos del lenguaje pues esto sería ofender al Dios de la literatura española vamos á trazar á grandes rasgos la obra, dramáticamente hablando.

Acto 1º debe aligerarse; como todas las escenas valen mucho, el autor debe hacerlo con aquellas que juzgue más conveniente.

Acto 2º lo mismo: deben acentuarse dos escenas la de los oficiales Montagut y Castillo para marcar los caracteres de las Petronilas, y para que el público se interese indirectamente por Josefina; la escena entre

en el final debe hablarse que no sean más que dos palabras.

Acto 4º está bien pero el final, que está muy perfectamente, debe ser más humor ó mejor dicho contrito al público, pero á mi entender hay un medio teatral para que la obra se levante y el público vaya tras ella, y este es un epílogo sumamente sencillo, y es la muerte (según dice la tradición) del general en el castillo de Figueras, y la entrada de un cura con unos somatenes en el momento que espira y cuelgan á los soldados franceses en unos garfios que todavía existen en el calabozo (donde se supone que murió el general); censurar los sucesos de tiempo;

Estos puntos son indicaciones de este humilde actor que le publica le indigo cuando es tarde V. en Madrid para tener la obra de viviente y por eso de acuerdo para mejor éxito de la obra le mal fino mande lo contrario me voy á buscar la libertad de conciencia.

Le suplico me dispense si me atrevo á emitir mi opinión tratándose de la obra del literato insignie y de un actor dramático del porvenir.
Suyo afectuoso y R.
Ant. de V.

Antoni Tutau

Marina Ferré López
La casa - Calle del Mosch
89-93 - Vigo.
Le suplico me indigo cuando es tarde en Madrid

Nomdedeu y la chica cuando le toma la cesta debe también acentuarse más y en este final debe (para mí) aparecer Álvarez.

Acto 3º: Debe dividirse como indica V. oportunamente en dos cuadros pero Álvarez en el final debe hablar aunque no sean más que dos palabras.

Acto 4º: Está bien pero el final, que está perfectamente deja de mal humor ó mejor dicho contrito al público, pero á mi entender hay un medio teatral para que la obra se levante y el público vaya tras ella, y este es un epílogo sumamente sencillo y es la muerte (según dice la tradición) del general en el castillo de Figueras y la entrada de un cura con unos somatenes en el momento que espira y cuelgan á los

soldados franceses en unos garfios que todavía existen en el calabozo (donde se supone que murió el general): enseñan las manchas de sangre.

Estos apuntes son indicaciones de este humilde actor que le suplica le indique cuando estará V. en Madrid para tener la honra de visitarle y ponernos de acuerdo para mejor éxito de la obra la cual sino manda lo contrario me voy a tomar la libertad de anunciar.

Le suplico me dispense si me atrevo á emitir opinión tratándose de la obra del literato insigne y del autor dramático del porvenir.

*Suyo afectmo. y M.A. de V.
Antonio Tutau*

Barna 16 Sebre 1897

Su casa Calle del Bruch 83-85 bajos

Le ruego me indique cuando estará en Madrid

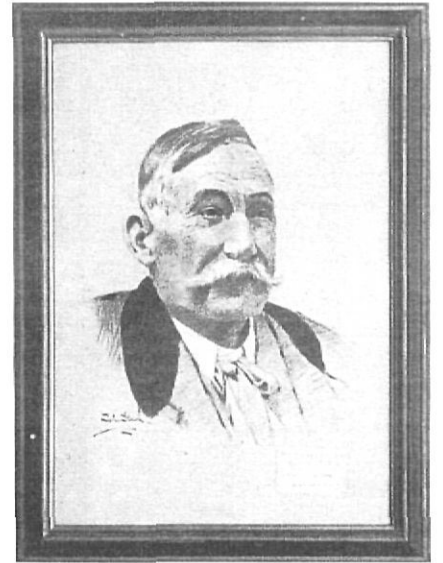
Per tant, aquesta correspondència de Tutau no serveix per justificar la concepció i l'elaboració de l'obra, però sí demostra l'interès suscitat a Catalunya per aquesta peça teatral i com un figuerenc li suggereix esmenes sobre el text primitiu.

Potser les causes de la redacció s'han de buscar en el mateix Galdós, conseqüència de la seva afeció al teatre i de la seva visió del món. Escriure

una obra als trenta anys, en plena joventut, i una altra als cinquanta, en plena maduresa, comporta canvis en molts sentits. I no cal escarrassar-s'hi gaire ja que els mateixos qualificatius ho diuen tot: el primer *Gerona*, episodi nacional, palesa la gesta, l'heroïcitat del setge de Girona i dels seus habitants amb un toc essencialment èpic; el segon, drama, planteja el drama d'aquesta ciutat i dels seus pobladors.

I això ens porta a subratllar un aspecte diferenciador, fins ara no tractat per la crítica(9). Aquesta ha insistit en el protagonisme en un cas i altre del general Mariano Álvarez de Castro o del metge Pau Nomdedeu: en el grau de patetisme i de valor èpic, en els elements dialogats, descriptius o narratius, etc. Jo em vull aturar en el tractament de les coses de Girona, sense entrar, però, en percentatges ni freqüències.

Llegint acuradament les dues obres fa la impressió que de la memòria de Galdós s'ha esvaït quelcom o que encara l'interessen menys les precisions urbanístiques. Un exemple concret com a mostra: a l'episodi parla de la plaça del Vi; al drama, del carrer del Vi. Però, hom ha de generalitzar: doncs bé, al

drama pràcticament desapareixen les al·lusions a noms de carrers i places, llevat d'unes mínimes excepcions; es redueixen les referències a torres i muralles(10) sense sovintejar, potser a causa de la pròpia estructura teatral, ja que l'acció dels quatre actes passa a la ciutat. Per altra banda, curiosament tenen un gran paper, com espai escènic, dos convents força emblemàtics: Sant Domènec (*Santo Domingo* per a Galdós) i Sant Pere de Galligants (*San Pedro* per a Gal-

Sant Pere de Galligants, escenari de l'acte segon de "Gerona"

dós), fins al punt que tot un acte –el II– es desenvolupa en aquest recinte. I sortint de l'urbanisme gironí, cal afegir que dels quatre rius només s'esmenta l'Onyar i que sant Narcís, patró de la ciutat, s'invoca en diverses ocasions.

I respecte l'altra qüestió important, la de l'oblit, penso que s'ha de relacionar una vegada més amb tota la producció dramàtica de Benito Pérez Galdós: ha estat i és poc estudiada(11), potser ofegada per l'obra narrativa, malgrat tenir bona acollida a la premsa i estar en mans de bons actors i actrius, com la Carmen Cobeña, la María Guerrero o la nostra Margarida Xirgu.

Finalment, i ja ho he dit, no vull entrar en el terreny del subjectivisme sobre la valoració d'una i altra obra, del qual ha donat mostres la crítica(12). Cal tenir en compte, però, que l'episodi nacional forma part d'un conjunt reconegut universalment, un *corpus* únic, d'història novel·lada o de novel·la històrica, i el drama és una obra més d'un teatre galdosià poc reconegut encara avui, però que progressivament es va valorant com cal. Vist des de la perspectiva gironina, és prou simptomàtic que un escriptor canari, la vida del qual s'escola pràcticament entre Madrid i Santander, dediqui dues de les seves obres a Girona, o millor dit a uns fets esdevinguts a la ciutat. Molt pocs escriptors de dintre i fora del país ho han fet i això també té el seu gran mèrit.

Carles Bastons és catedràtic d'Institut.

Notes

- (1) Vegeu *Revista de Girona*, núm. 162, gener-febrer 1994, p. 6.
- (2) A. Tutau i nasqué a Figueras l'any 1838 i morí a Barcelona l'any 1898. Fou actor i més tard constituí companyia pròpia amb la seva muller Carlota de Mena. A més, fou empresari del teatre Granvía de Madrid i del Novetats de Barcelona. Fou també el primer a presentar obres d'Ibsen a Catalunya. He intentat connectar amb possibles descendents seus i les gestions han estat infructuoses. Aprofito l'avinentesa per demanar des d'aquesta nota si hom em pot donar pistes per aconseguir més dades.
- (3) Deia al treball publicat a la *Revista de Girona* (núm. 162, p. 40): «Puc afirmar que la «Casa Museo B. Pérez Galdós» de Las Palmas de Gran Canària pràcticament no hi ha cap carta de corresponsals gironins o datada a qualsevol indret de les contrades gironines». És de savis rectificar...
- (4) Núm. 46, desembre 1957, p. 11 i 13.
- (5) «Actas del I Congreso Internacional de

Galdós
amb Àngel Guimerà
i María Guerrero,
fotografiats
a Barcelona
(1903).

Estudios Galdosianos», Ed. Nacional, M., 1977, p. 152-163.

- (6) Vegeu nota 5 del meu treball publicat a *Revista de Girona*, núm. 162 del gener-febrer 1994.
- (7) Vol. IV, Ed. Aguilar, M., 1990, p. 217-270.
- (8) Aquesta carta planteja un problema seriós de datació. Si efectivament és de l'any 1897, com sembla, tracta d'un tema portat a l'escena l'any 1893. A més, hi hauria una diferència de tres anys amb la primera carta en què parla del drama *Gerona*. És difícil creure-ho. L'altra possibilitat és interpretar el set com un tres, cosa versemblant.
- (9) Els treballs més monogràfics que coneix són els ja esmentats a les notes 2 i 3, més l'article del professor M. Alvar, titulat «Novela y teatro en Galdós» a *Prohemio*, I, 2, setembre 1970, p. 157-202.
- (10) Carrers: Cort Reial, Ciutadans i de la Neu. Places: cap. Torres: Gironella, S. Félix. Muralla: dels Alemanyans.
- (11) En els conjunts dels estudis galdosians, el teatre sempre ha tingut un tractament més

minso, fins i tot a revistes especialitzades –com, per exemple, *Anales Galdosianos*– i en els propis congressos galdosians celebrats periòdicament a Las Palmas, el darrer dels quals fou l'estiu de l'any 1993 i tampoc sovintejaren els treballs sobre el seu teatre.

- (12) Hi ha hagut valoracions molt variades dintre de l'escassa bibliografia. Heus ací tres exemples:

R. Torrent, *op. cit.*: «El estreno de esta obra, carente de acción, de un diálogo plúmbeo y sin ninguna cualidad escénica, fue un completo fracaso...».

J. Domínguez, *op. cit.*: «Nos parece que es la apología de un español, que más que el sentimiento patrio, le mueve el orgullo de sentirse vencedor, el ansia de gloria», p. 161.

M. Alvar, *op. cit.*: «Gerona es la apología de la ciudad mártir, la suprema lección de españolismo... Va el episodio al escenario porque desde el teatro gana en proyección y eficacia. Poco parecido entre novela y drama, nada en cuanto a técnica. Sólo la lección de patriotismo» p. 184.